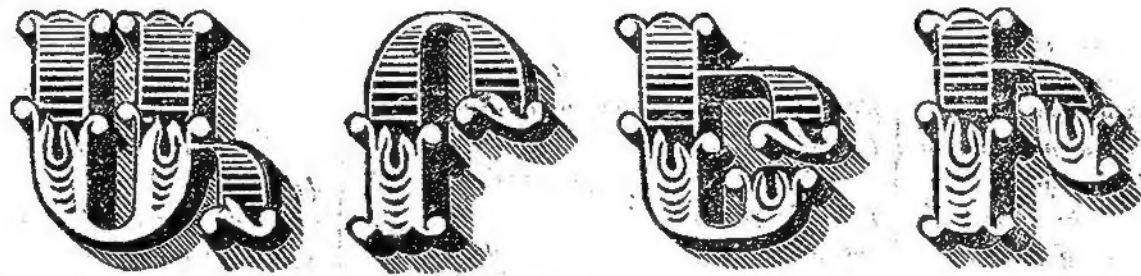

ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

ՔԱՆՈՒՆԵՐԵՆ

Տարեկան վեցամսեայ
69 ԳՆՈՒՄ . . . 2. 80 40
ԱՐՏԱՍՏԱՆԱՆ ԶԲ. 20 10

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀՆՈՒՈՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ՇԱՐԱԹԸ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՍ

ԽՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ԵՆ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տարա Ապու Տարա, Թի 16
ԱՂԵՔՈՒՆԵՐԵՆ

ՀԱՍՏԸ

Journal ARY

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՏՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ԶԵՆՈՒՆԵՐԵՆ ԶԵՆՈՒՆԵՐԵՆ

ՏՆՈՐԵՆ-ԽՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ՎԱՀԱՆ ԹԵԲԵԱՆ

ԼԱԲԻՐԻՆԹՈՍԻ ՄԷՉ ԵՆԵՐ

Երկու շաբաթ անցաւ այն օրէն երբ 5000ի չափ Հայեր, Թուրքի սուրէն ու հուրէն ազատած շորհիւ ֆրանսական քաղաքի նաւագնորդն ապաստանեցան Եգիպտոս։ Ու այն օրէն ի վեր, ճանաչու օսարճեալ, գոնէ չոր հաց մը ունեցան անոնք ու մէկ երկու օրէն տաք ապուր մըն ալ պիտի ունենան։ Հիւանայի բանակատեղի մը, առողջապահական ամէն պայմաններով, մաքուր ջուր, մաքուր ճեմիչներ, տուշեր հաստատուեցան։ 100 անկողիննոց հիւանդանոց մը, իր գրեթէ ամէն պէտքերով, կանոնաւորապէս կը գործէ։ Ահա թէ ինչ բոլորն օսարճեալ սոյն 15 օրուան մէջ։ Այս մասին օրքան ալ երախտապարտ ըլլանք իրենց՝ քիչ է։

Իսկ մենք, ինչ ըրինք այս ժամանակամիջոցին մէջ։ Մանաւանդ մեր վարիչները ինչ ըրին։ — Ելինք իսպառ ժողով ուղածիդ չափ, գործ, դէտ։ Նորէն, շորհիւ մեր ազգայիններու անհատական օգնութիւններուն, կարողացանք մէկ երկու հաւաքով հոգի հազուեցնել մեր ցնցոտիներով ծածկուած քոյր ու եղբայրներէն, և շորհիւ մեր ծխախոտի վաճառականներուն՝ ամէն օր կանոնաւորապէս ծխախոտ կը բաժնուի ծխողներուն։ Որքան խեղճ արդիւնք։

Մինչ այս՝ մեր ժողովները, ընկերութիւնները, ինքզինքնին լաբորիթորի մը մէջ նստած են, ո՞վ պիտի գործէ։ ամէնքը և ոչ ոք։ Միծաղելի պիտի ըլլար, եթէ պարագաները ողբերգական չլլային, և մեր ազգային ներկայացուցիչներուն առաջին ժամուն Բորթ-Սայիտ ժամանելուն պարագաները յիշենք հոս։ «Գործէ՛, Տօթօր, Ըսին, ինչ որ անհրաժեշտ պէտք է՝ ըրէ՛, զքեզ արդէն պայտօնապէս մեր պատուիրակը կարգած ենք հոս»։ Ու ցաւալին հոն է՝ որ միեւնոյն խօսքերը օտարներուն առջին ալ կրկնեցին, և մանաւանդ, անգլիացիներու քով՝ որոնք խօսքը խօսք նկատելով և ոչ հով, կ'ուզէին մեզ մէջ ու քիչ օրէն հրամայելով պիտի պահանջէին անոնց գործադրութիւնը։

Եթէ թուեմ հոս մէկ առ մէկ այն ամէն անհրաժեշտ պէտքերը, որոնք ո՛ր և է յապաղում չեն վերջերներ, պիտի ամէն ոք իբր ոճեր որակէ մեր վարմունքը։

Դիտցէ՛ք, ո՞վ պատասխանատու մարմիններ, որ տակաւին մէկ վերամակ իսկ չի արուեստաւ այս խեղճութուն, ու գիշերները շատ զով են։ Վրաններուն առջեւն անցած միջոցիդ արդէն փոքրիկներու հազը կը լսես, որ սիրտդ թունդ կը հանէ։ Դիտցէ՛ք, ո՞վ պատասխանատու մարմիններ, թէ փոքրիկ ծնկեր մանկաներն ու նորածինները, — վանդի

արդէն քանի մը նորածիններ ունեցանք, — փաթեթուելու վերամակ մը չունին, տակերներն չոր փսխած մը միայն կայ ու քուրջներու մէջ ծածկուած են ամէնքն ալ։ Դիտցէ՛ք որ մայրեր կան որոնք կտրիւ մը կտրիւ չունին իրենց ստիկներն մէջ։ Դալկահար, անարիւն տղիկներ կան որոնց ոչ թէ անօթութենէ, չմեռնելու չափ ոգեպահիկ մը՝ այլ կազդուրիչ կերակուրներ տալու է... Դիտցէ՛ք... բայց չէ՛, անկարելի է շարունակել՝ վանդի մարդուն սիրտը կը փռնի...

Ու դուք տակաւին Լաբորիթորի մէջ կը դառնաք ու կը դառնաք, մինչ շատ կարճ ճամբայ մը կայ։ Հոս պիտի առաջարկեմ զայն, բայց խիստ պարզ ըլլալուն համար չեմ յուսար երբեք որ ի նկատ առնուի։

Մեր ազգային բոլոր կազմակերպութիւններէն մին, միմիայն մէկը, իբր պատասխանատու մարմին իր վրայ առնելու է սոյն կենսական խնդիրը։ Ան լիազօր արտօնութիւն պիտի ունենայ իր որոշումները գործադրելու անմիջական կերպով, գէթ անհրաժեշտ խնդիրներու համար։ Ոչ մէկ ազգային մարմին չենաւ մուկ ըլլալու է։ միմիայն Սրբազան Առաջնորդին բարձրագոյն հսկողութեան տակ գործելու է իր գիտցած կերպով։ Իսկ միւս կազմակերպութիւնները պէտք է դրամ հասցնեն անոր։

Եւ ըստ իս այդ մարմինը ինքնին արդէն գոյութիւն ունի, և Կարմիր Խաչի ընկերութիւնն է ան։ Ասկէ աւելի յարմարագոյն ասպարէզ պիտի դառնէր արդեօք իր գործունէութեան համար։ Եւ չէ՛ որ ամէն տեղ Կարմիր Խաչն է որ առաջին տեղը կը գրաւէ երբ խնդիրը կուտի առեւն մարդկային թշուառութիւնները աւտօքելու շուրջը կը դառնայ։

Թո՛ղ միանան Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ Կարմիր Խաչերը անմիջական պէս։ Թո՛ղ Երեսփ. Ժողովը ըսէ իրենց. «Դործեցէ՛ք դուք, աշխատեցէ՛ք, դրամը մենք կը հասցնենք»։ Թո՛ղ անմիջական կերպով մեր հաւուսներէն մէկը քանի մը հարիւր ոսկի իբր փոխառութիւն իրենց տրամադրութեան տակ դնէ՛ մինչև որ հանգանակութեամբ հաւաքուած դրամները հասնին Խաչին։

Ի սէր մեր թշուառ եղբայրներուն, դոնէ ժամանակի մը համար թո՛ղ ամէն ոք մոռնայ իր ետը ու թո՛ղ գործէ աչքի առջև ունենալով միմիայն մեր մերկ ու ողբալի քոյրերն ու եղբայրները։

Յուսանք...

Բոր-Սայիտ ՏՈՐՈՒՆ Ե. ԱՐՇԱՐԱՐՈՒՆԻ

ԱՌԵՏԱՆ ԵՂԱՅԻՐՆԵՐ (ԲՆԵՐ)
Յիւսապէս Տաւապէս

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՐՈՒՍՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Տիար Հրաճ Ազատեանի

Բարեկամներս թունդ ազգասէր մը անցեալները նամակով մը ուղարկութիւնը հրաւիրած էր «մեր դաճած մենք հաւուսներուն» վրայ (իր բառերն են առաջը), թելադրելով որ ժամանակուան մը համար Գերմանացիներուն օժիւր թող տամ և «Օրը Օրիններուն» օրաքննարկը քիչ մըն ալ մեր մեծ ու պղծիկ Կրեմլներուն դէմ ուղղեմ։

Անշուշտ ազնիւ նամակագիրը հասնային օգուտ մը կ'ակնկալէ սպանդնուս հակաշուշտ ուղղութիւնէն։ Կը կարծէ բարեմիտութեամբ թէ իմ երգիծական աւելում պիտի յաջողի թերեւս ընել ինչ որ հայկական ահաբանածաւ աղետը անգամ ցարդ չի կարողացաւ։ այսինքն ի դուրս շարժել մեր հարուստները, անոնց ներքինը հարեւաբար կանգնելով ծեծութեան աղետական կիրքը։

Եթէ ունենայի այս տեսակ համազում մը կամ պարտանք մը, ինչ զիւրաւորութեամբ ու հանդիման պարտադրիկս կամ պարտաւանդիկս քարերը պիտի չեւտէի մեր այն հայրենակիցներուն հասցէին որոնք ունեւոր են դրամի կողմանէ՛, բայց որոնք կողմէն անհաշիւ ըլլալու առաքինան չունենար, բարե՛ք։

Ինչի համար բնաւ լուծուած, վճարուած չէ սա խիստ կարեւոր ու փափուկ հարցը թէ մեր հարուստները... և կարգ հրաւիրելու համար որ միջոցը աւելի յանձնարարելի է։ փողաքննի թէ ձողկեւ՝ Հետազոտելու եմ իմանալ Երբման դատէի ԱՄՆ-ով մէջ հրատարակած հակաշուշտ փիլիսոփայականներուն դրական արդիւնքը։ Ես, ինչ մեղքս պահեմ, քաջ գիտեալով թէ անհասկերութիւն ըսուած բանը որ աստիճան մեծ է պղծիկ մարդոց մէջ, կը խորիմ թէ մեր հարուստներուն անհասկերութիւնը վերաբերելը շատ ալ նպատակաւոր միջոց մը չէ։ Այս մարդիկը իբր հրատարակականներ ըլլան, կրնան այս բանը զգալ իբր իրենց դէմ գործող մեծ անարդարութիւն մը, և այս զգացումը իրենց մոռնալ կրնայ այն անագին անհրաւորութիւնը որ իրենք կը գործեն ազգին դէմ։ Ինչո՞ւ

ճիշդաբար պարզեալէնք այս մարդոց խղճի այսպիսի հանգստութիւն մը, որ ծանրութեանը չափ ոսկի կ'արժէ...

Ակնարկեալ բարեկամս առաջարկ մըն ալ կ'ընէ իր նամակին մէջ, ապագայ պատիժի պայմանաւ մը, ժառանգը ահաբեկելու համար։ Տեսէ՛ք ինչ կը թելադրէ։

«Վաղուան Ազատ-Հայաստանին մէջ, բոլոր անոնք որ ազգին դէմ դաւեցին, Մ. (մասնիկ բաւին սկզբնատաւը) դրով պիտի խաղաղուին հակառէն, իսկ այն հարուստները որոնք իրենց կարողութեանը չափ չի տուին աչքին, ժ. քրով (ժլատ բառին սկզբնատաւը), որպէս զի մինչև իրենց մահը կրնան ամօթն ու դատակնիքը իրենց աղաւթաւ վարձուեցնին»։

Ժամանակին, նոր ազատագրուող Գուլիարիոյ մէջ այսպէս ըրեր են մատանի քահանայի մը. փոխանակ զայն ըստպանելու, դատապարտեք են մասնիկ բառին սկզբնատաւը հակառէն խաղաղուելու։ Տարիներով մարդը տառապէր է այսպէս, Թախախտան, բարբառական, ամենքէն մերժուած, հալածուած, ամէն տեղէ վտարուած...

Կը կարծէք, բարեկամ, որ պէտք ըլլայ այս նիւթական նշանին... պատահաբար համար ազգին ծովացեալ զբաղղութեան անջև սիրտներին ժայռ կարած մեր հարուստները... Հաւատացէ՛ք որ ես չպիտի ուզէի այժմ գտնուել անոնց ծորթին մէջ, որքան որ ալ... Թանկագին ըլլայ անիկայ Այս մարդիկը արդէն մատի վրայ կը համբուին, իրենց դժբախտութենէն, խեղճե՛ք... Դիտեցէ՛ք ամենքն ալ թէ ո՞վ, ո՞վքեր, կամ քանի՞ հոգի իրենց պարտականութիւնը կատարեցին լիուրի։ Այնթաթթի մը մէջ լմբնալիք հաշիւ մը... Մնացածները՝ ազգային մեծ պարտականութեան մեծ դատալիքներն են... Հանրային զգացումը դանդաղ նշանակաւ, խաղաղութեան է արդէն, յակնա՛ն յանուանէ...

Այո՛, ժողովուրդը սկսած է արդէն արեւմտանալ, ինչ կ'ընեմ, առեւ այդպիսիները։ Ու կը կարծէ՛ք որ, նոյն իսկ ի՞նչ խղճի խաղճը լսէ իրենց հոգիներուն մէջ, անոնք չեն լսել ժողովուրդային դժգոհութեան մրմունջը որ կը բարձրանայ և վաղը անէ՛ք պիտի փոխուի...

Ճէ՛, մենք պիտի չսպասենք որ Հա-

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԻ

«ՀԱՅ. ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ԿՈՌԻՆ ՀԱՄԱՐ»

Ե. ՅԱՆԿ	
Եղիպս. Դուռ	3946
Նախորդ ցանկին գումարը	500
Լեւոն Մկրտչեան (ամսական)	50
Զոյլի Կարինեան (Բ. ամսական)	12
Յ. Գալանեան (2 տարաբաղական)	
Գումար Ե. Դ.	4508

Որոշած ըլլալով երկու օրէն զիջել այն գումարը՝ կը խնդրենք չվճարողներէն որ հաւանք վաղը վճարել անպատճառ։

Եստանը ազատ ըլլալ, այս մարդիկը բարոյապէս պատժուել համար։ Եթէ՛ չաւրուակեն թերաւալ ու մեղանշիչ Հայրենիքին դէմ։ Այնքան սկզբունքի ու վարպետորդի են անոնք՝ որ ձեր թելադրած պատիժին ապաւնայե՛ք կարող է՛ք իրենք խորհրդաւոր կերպով ժպտեցնել միայն։ Ու այս ժպտը ըսել պիտի ուզէր։

— Նայինք Հայաստանը. պիտի ազատէ՛ր որ...

ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ

ՀԱՅՈՑ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Յիւսապէս Տաւապէսի սպայի մը ցկարագրութիւնը)

Իսկէնտէրունի և Անտիոքի միջև՝ Սուլտանի քաղաքի մէջ հայ գիւղերուն ընդհանրեցնելը ձեպելը Մուսայի բարձանց վրայ ապաստանեք էին՝ տարաբաղմէ, անպատուութենէ և շարքէ ազատուելու համար։ Մուլիդիքի վրայ ցցող ուղի ու թիւթիկներէն կը յուսային նշան տալ Դաշնակից մարտաւանդներուն։ Գաւառուն օրէ ի վեր՝ անոնք իրենց դէմքերուն յարգանքին տակ կը պահէին Թուրքերէ իրենց քաղաքի պիտուրուն հրամանատարութեամբ՝ ետ մղած էին մոլորեալ միջոցներու յարակիցները, անոնց ծանր կորուստների պատճառով և առնոցմէ դրամած զենքերուն ու ուղղա-միջերէն շորհիւ՝ դիմադրութիւնը չաւրուակելով։ Երեւ հազար հինգ հարիւր հոգի, կին, տղայ և ծեր, լեռան մէջ պատարաւած էին 600ի չափ ռազմիկներու պաշտպանութեան ներքեւ։

Դիմադրութիւնը բուռն ու փայլուն էր։ Հայ հերոսները ամէն օր նոր քաջագործութիւններով իրիկուն կ'ընէին, բայց թշնամին քանի կ'աւելնար իր անշարժութիւնը՝ այնքան աւելի սպառնալիք էր դառնար։ Ամէն անգամ ունեւոր իր քաղաքի ու մեր կուղային լիւրան մէջ շրջապատել կորիճ Հայերը։ Մարտանաւեր անցնէ ինչ ծովուն բացէն՝ դժաբախտաբար առանց նշանելու ապաստաններուն իրենց ուղղած նշանները։ Միւս կողմէ՝ ապամիջերը սպառել կ'սկսէր։ Արդէն իսկ, անաւոր խնդիրներ կը ներկայանային իրենց մեղքին առջև։ Պետքը, ըստ զինուորականներուն հետ համաձայն, կը խորհէին վերջին պահուն կամովին ընալիք ընել ինքզինքնին իրենց ընտանիքներով միասին քան թէ մարդակեր Թուրքերուն յանձնուի...

Նախախնամական Յիւսապէս

Դիմադրութեան քառասուններորդ օրը՝ Նախախնամութիւնը յայտնուեցաւ։ Ֆրանսական յանձնաւոր մը կերպարանքով, օրուն անունը յաւատ պիտի օրն նուր Մուսա-Տաղի Հայերէն։ Ապաստանը...

ները, երբ հետեւին տեսան մարտա-
նաւը, այս անգամ ալ չարտեցին ի-
րենց կարծիքները զորքը լեռան ամենա-
բարձր կատարին վրայ: Յորտեսական յա-
ժանաւը տեսաւ նշանը, և հետագայում
եղերքին մօտեցաւ: Տարակոյս չկար թէ
օդանւթեան խնդրանքը մէջ էր: Շուտով,
բայց և բոլոր պէտք եղած նախազգու-
շութիւններով, մակոյկը մը ցամաք դըժ-
կուեցաւ: Մակոյկը չկրցաւ եղերքին մօ-
տենալ: Մարդիկը անոր ընդ առաջ եկան:
լողալով, Հայրենի բացատրեցին իրենց
վիճակը և Յորտեսայի օդանւթիկը հայ-
ցեցին: «Չէ՛ք, և ուղղման թռչելու մե-
զի, ըսին, և մենք լեռը չենք թողա-
մի՛նք: Երբ կ'ա՛մ մերին կ'ա՛մ Տաճիկնե-
րուն վերջին մարդը կ'անհետանայ այս-
տեղէն, երբեք ընած ենք որ ա՛լ անոնց
ձեռքը գերի պիտի չըլլանք»:

Յոյսով, նախաձեռնելով պատկառելի
Անթիլ հեռագիրը գործած էր: Նա-
ւաստորմէն Հրամանատար Մովսէսյանը, իս-
կոյն համարելով որոշուած անոցը, ընդու-
նեց հայ պատուիրակներն և դանդաղ եր-
կարքերէն հարգածնէն կոտորեց: Կարող-
ցուց իր կատարելաւ համակրութեանը
մասին: Անթիլն առաջ, մարդկութեան
խնդիր մը կը ներկայանար—փրկել այս
հազարաւոր կանանց, տղայոց և ծերերուն
վասնդ: Կենսաբանքը որ այս լեռանց մէջ
չարիքանց անտարակոյժ պատահան մը ու-
նէր ընդդէմ թրքական բարբարոսու-
թեան: Կամարմէնի կացութեան մը
գիմարձ: Յորտեսայ, Գաղաթախութեան
հաւատարմի պահանքն ու ճնշումները
պարտաւոր, չէր կրնար վարձել:
«Անթիլ միջոցով պէտք է ազատել այս
գլխախնայները», ըսաւ: Մովսէսյանը, մեկ-
նեղէն առաջ հրաման տալով նաւապետ
... Կորովի հրամանատարը... մար-
տանաւին գործարարել այն բոլոր միջոց-
ները որոնք այս նպատակին հասնելու
համար անհրաժեշտ էին...
Գաղաթախ ժամ ետքը... Էն զատ
երեք մարտանաւեր եւս, կանալ կենալ
... Ի հրամանին ներքեւ, կարեւոր, հի-
մա, Թուրքերու յարձակումները խորա-
կելն և ժողովուրդը նաւերուն մէջ առ-
նելու բովանդակ ժամանակամիջոցին
զանոնք վնասելու անկարող դարձնելու
էր: Թշնամոյն գերբերական մէկ արագ
ուսումնասիրութեան հետք մեր մարտա-
նաւերն իսկոյն սկսան արգելափակել թը-
դանութեանը վրէժն մը կատարել: Մինչդէռ
պատմականորէն, խաղաղութեան և օգտուե-
լով Թուրքերուն խուճապէն, զանոնք ի-
րենց հին դերերէն ալ հեռու կը մը-
ղէին:

Ոչ-ուսումնասիրութեան հետ մեկտեղ
Մեր թնդանութեանը շնորհիւ, նիւթա-
կան և մանանակայ բարոյական ազդեցու-
թիւնը այնքան զննատեսիկ եղաւ որ կըր-
նայինք յաջորդ առաւելան համար որոշել
կրնար: Երբեք երբեք և ծերերուն նաւ-
առուելուն դործողութեանց սկզբնաւոր-
ութիւնը, մինչ միւս կողմից հայ ռազմակ-
ները պիտի շարունակէին, առանց ու ե
թերացումի, իրենց դրաւած բոլոր դի-
քերը պահել:
Մինչև այն աստի մեր իւրա-
քանիւր մարտանաւը հրաման ստացած
էր իր ունեցած միջոցներով մէյ մէկ
լատ պատրաստելու, որովհետեւ ծովուն
ալիքաղիւտումը ո՛չ մէկ տեսակ նաւակի
թող կուտար մօտենալ այն պոստիկ զա-
նաւած ծովափին որ ընտրուած էր իր
նաւաւորութեան, ըլլալով բերանը նեղ հո-
վիտի մը որ ճիշդ երկու մասի կը բաժ-
նէր Հայոց դրաւած դերերը և այս
կերպով՝ յարաբերական ապահովութիւն
մը կը ներկայացնէր:
Միւս աստի կանուխէն մեր մա-
կոյնները ծովափերը ուղղութեամբ և ժա-
մադրաւոր լրացնելով պատրաստ դառն
փախստականները, իւրաքանչիւր դիւղ ա-
ռանին խուճէ կազմաւ: Բայց զգալի
տարբեր, ծովը այնքան արեւած էր այն առ-
տուն որ երեք ժամ պէտք եղաւ շատ ճար-
տարութեամբ մեր լատները հաստա-
տելու և ցամաքին հետ զանոնք հա-
ղորդակցութեան մէջ դնելու համար:
Բայց վերջապէս յաջողեցանք չորսեր
մեր նաւաւորութեան արթնանալով ծովին ու
կորովին, որոնք պէտք եղած բոլոր
գործողութիւնները կատարեցին՝ վնասէն
ջուրը նստուելով: Լատները ցամաքին և
մակոյկներուն կապուած էին հաստ պա-
րաններով, առաջին անգամ՝ զանոնք ցա-
մաք կը քաշէին՝ փախստականները ա-

նոնց վրայ լեռնակալ համար: Երբեք
քաշէին զէնքը 30 մէթր հեռուէն կեցած մա-
կոյնները՝ որոնք լեռնակալներէ ետք,
կ'ուղղուէին դէպի մարտանաւերը, և
այսպէս երթուղիները կը շարունակուէր:
Ինչպէս տեսնու և յուզիչ է տեսնել
այս մարդկային ուղիղները՝ ըստիցան
կրնարէն ու ծերերէ՛ որոնք քանի մը
խնդրեալ: Երբեք ունին ձեռքերն,
որոնք ալ մեծ մասամբ պիտի ստիպ-
ուէին ձաճաճ ձգել: Երբ լատներուն վրայ
կ'ըլլան անոնք նախ իրարու կը փաթ-
թուին, յետոյ մեր քաշարի նաւաւոր-
ութեան որոնք կը շրջանակեն ու հաստա-
տակա կը բռնեն զիրենք՝ պաշտպա-
նելու համար կատարած ալիքներուն դէմ
որոնք անդիմաբնէն էր ցնցեն և կը թրջեն
այս գլխախնայները: Կրնար կը պատահ
և կ'ողբան, աղաքը կուլան և սարսափա-
նոր կը փակչին իրենց մայրերուն, մինչ
ամենուն վրայ՝ կը քարծրանայ աղաղակը
ծովուն ալիքներուն որոնք ամէն վայր-
կեան մենայնաւոր կը փչին ծովափին
վրայ: Կը ըսեն երկու կրնար որոնք նոր
զատակ ունեցած են, հրամաններ, կոչոյր
և ծերերէն՝ թերեւս հարկաւորման
որոնք իրենց լեռններէն դուրս ելած չեն
երեքը և ամէն մէկ քաշի կը դրան:
Ամենքն ալ պիտի փրկուէին կարչնոց քա-
ղաւներով մեր նաւաւորութեան՝ որոնք
սրտաւոր զուգորդութեամբ մը կ'ոսկին-
րուն վրայ զանոնք զրկած կը բռնեն դո-
րաւոր ցնցումներու չնթարկելու համար:
Ատենաւորն, բազմութիւնը ձեռքերով
մարդ մը կը յատկանայ՝ ձեռքը հրացան
և կուրծքը փամփուշտներ, կոտորելու
մէկն է որ վայրկեան մը խղիւղի հրա-
մանը՝ ընտանիքին զով եկած է...
— Օ՛հ, քաշ եղբայր, պատուէ
հողհատութեանը հետ և շուտով լեռ
դարձիր ու պարտականութիւնը կը կան-
չէ քեզ...
Եւ անկա իսկոյն կը դործադրէ
հրամանը ու կ'երթայ փախալու իր խուճ-
քին, հեռացած պատան ալ զով հետեւե-
լով դեռ կ'ոսկին ու զաւակներուն
զորս կ'անապարհ լատներուն վրայ դնել
դէպի աղաղակութեան ձաճաճ հանելու հա-
մար:
Եւ շուտով մեր նաւաւորութեան իւր-
ովի՝ դործունէութեան ու հակառակ
ծովին դէպքերուն մօտեցնելով ամեն
կրնար: մանաւորներ և ծերերու ամ-
բողութիւնը նաւ նստած է, առանց ոչ
իսկ միակ արկած մը պատահելու:
Ռազմական հաւ. հաշիւը
Բոլոր քաշառողը այսօր որոնք
զենք բռնելու կամ օգտակար ըլլալու վի-
ճակին մէջ էին, բոլոր պատրաստակները,
հետ լեռը կը մնային: Զրկուած ռազմա-
նիւթէ՝ իրենց ճիւղերն այսուհետեւ ամուլ
պիտի ըլլային: Այս պատահաւոր՝ որոշ-
ուեցաւ, զերեքը ալ փոխադրել, իրենց
ընտանիքներուն փոխադրութեանէն ան-
միջապէս վերջը:
Բայց հոս՝ դործողութիւնը աւելի
փափուկ կը դառնար: Իրադիկներու նա-
հանջը պէտք է զգուշութեամբ կատար-
ուէր, առանց աղմուկի և առանց ու ե
գործողութեան՝ որպէսզի Թուրքերը չնշմա-
րեն և ժամանակ չունենային ծովափը
թշնելով մեր վրայ յարձակելու:
Հետեւաբար յաջորդ օրը, նաւատոր-
մին պաշտպանութեան ներքեւ որ կը հը-
կէր լեռան բարձունքներուն վրայ, անմի-
ջապէս երբ հրամանը՝ արտակարգ հայ-
կան զան խուճերը մին միւսին տես-
էն սկսան վար իջնել: Գիտեցիք և հը-
պարտ դէմքեր պատրաստակներուն՝ ամէն
կողմէն երեւցան ծովափին վրայ: Այսպէս
մանակ կործանելու, անոնք իրենց նաւե-
րուն կարողով նաւերը կը փոխադրուէին,
իրենց հրացաններով միասին: Բանի
մը ժամ ետ, և վերջին խուճերն ալ
պիտի միացած ըլլային, երբ յանկարծ
ծորին մէջէն հրացանաձգութեան մը աղ-
մուկը պայթեցաւ: Խորհեցանք թէ յարձա-
կում մը կը կատարուէր: Բայց սխալած
էինք: Թուրքերը հեռու պահուած կը
մնային մեր նաւերուն սարսափէն: Հայ
ապստամբաբաններուն ժամանակն էր,
իրենց դրոշմակներուն հետ մէկտեղ, որ
յոյսով բերէր էր այս բոլորովին ինքնա-
բեր յոյսը իրենց հաւատարմի և անձ-
նուէր զենքիւններուն կողմէ: Եւ իրօք
զմայելի էր այս յաղթական բայց նո-
րէն զգալի աղմուկը որոնք կատարուէր,
որոնք հարկաւորուած կը ձգէին իրենց
վնասները ու երբեք չէին մեռ-

նիլ զան թէ անձնատուր ըլլալ և ուր
շարունակ յետեւ օր դիմադրել էին ի-
րենց մէ տառապալի աւելի բարձրութիւ
թշնալի մը...
Մեկնելէ առաջ, անոնք անգին խա-
րոյկ մը շնեցին բոլոր այն օգտակար
սարկաներէն որոնք չէին կրնար հե-
տերին անել: Կրնարները սպան-
նուեցան՝ հրացաններով ու զանակնե-
րով: Մաս մըն ալ խաղաղութեան զուր
կապուեցաւ: Պէտք էր ոչինչ թողուլ
Թուրքերուն ձեռքը...
Երբ վերջին նաւակը բացուեցաւ և
զերքէն, երբ երեկոյն, փախստական
ներով լեռուն մարտանաւերը բացուե-
ցան ծովուն մէջ, պահ մը առաջուան ո-
գեւորեալ ծովափը, զոր «Փրկութեան ա-
փուճը» կը կոչէին փախստականները,
այլուս գոյութիւն չունէր: Մուսի հսկայ
ամպ մը կ'սքողէր մեր հորիզոնը: Երբ
և միանգամայն տեսնու զոյակներէն էին
ընծայուած նախախնայութեան և Աղա-
ստութեան: Դեռ քանի մը լսեցին անա-
ստանքը կը զոյակներ հոս անշուշտ, բո-
ցավառ ցախներուն առջև...
ՏՐՈՒՆ ԹԵՐԵՆԵՆ
ԳԱՂԱԹԱԿԱՆՆԵՐԸ
«ՓՈՒՂ ԻՆՏԵՍ»
(Ելակամքի մէջ պատկեր մը)
Հիմարանի, բաղնիք, անդակներ
մօտ, մէկը փախել է գետին և արտաձայ-
ն և յոգնած՝ յուսահատական մի մօտոտ
աղաղակ է արձակում:
— Ես իմա՛լ էնե՛մ, իմա՛լ էնե՛մ, ի-
մա՛լ էնե՛մ...
Առանց նայելու, միայն լսելով կա-
րելի է ճանաչել այդ յուսահատական ձե-
շը արձակողին:
— Ի՛նչ չարչարանքով քեզի բերե-
ցի, լաւ...
Առանց են դալի և անցնում դը-
նում թշուառ որդիկոյն ծնողին մօ-
տով: Նա իր յոյսն է կտրել և անելիքն
է մոռանում:
Մօտենում է ծառան, կանգնում է
զետնատարած թշուառի մօտ, բաց է ա-
նում երեսը, տեսնում է աչքերը:
— Վեր կաց, մէ՛րս, հիմա է պէտք
բանի համար լսից կը լինեն... մտնել է՝
մտնել: Վեր կաց, տար ներս, էնտեղ կը
հորեն... (Թաղկալ)
Պէտք էր տանել վանքի ներսը և մի
քանայի գտնել, որ կարող կատարէր և
հողով ծածկել: Կինը շատ անգոր էր իր
որդուն վերցնելու համար: Մտանք վերցը-
ում է գետինը, օգնում է մօրը ոտքի
կանգնելու և տանում է վանքի բակը,
«Գաղթականների շտաբ» դառն մօտ նըս-
տեցնում, ապա վերադառնում է իր տեղը:
Թշուառ մայրը նորից ընդառնալու
թիւններ է արձակում, մօտիկ կանգնած
ներքեւ նայում են նրան, լսում ու անխոս
դարձում են իրանց երեսը: Օգնել անկա-
րող են: Մի երկու քաղթական կին մօտե-
նում են թշուառին և միմիկարական
խօսքեր ասում, հարց ու փոքր տնայնու-
թիւններ է մի քանայի, կանայցի
մէջը դնում է նրան:
— Չէ՛, չէ՛, ես չեմ կարող, ես դաղ-
թական տէրտէր եմ, մեղի իրաւունք չը
կայ:
— Տէր-տէր, երեխան մտնել է, —
հարկեւ արտաւանդ է՝ մայրը:
— Այ՛ն իմա՛լ, ինքը կենդանի մե-
ռել է երեխան համար է պիտի մտնէ, իրա
համար չէ մոռանում, — փնինթում է
տէրտէրը և թողնում հեռանում:
Մայրը շարունակում է սրտաւոր-
մօք նուազում հառաչանքներով դիմել
շրջապատի մարդկանց, որ օգնեն՝ որդուն
«վերցնեն»...
Երկար ժամեր են անցնում: Թշուառ
մայրը ուժասպառ ննջում է՝ որդու գիւ-
կը գրկած... Գալիս է եղբայրուհի, բար-
կանում է դաղթականների վրայ, դարձե-
ցնում է կնոջ, ուղարկում է ծառային
քանայի ետեւից:
Ի՛նչ յետոյ դիմել հորում են Գա-
լիանէի վանքի մօտ, իսկ մայրը նուա-
ղած՝ զլուրը դնում է մի գերեզմանաքա-
րի և փակում է աչքերը՝ այլեւս երբեք
չը բանալու համար:
Նա օրերով հաց չէր կրել և սովա-
մա՛ր զուր:
Կնոջը թաղեցին միւս տաւառը, մի
խումբ դիակներէ հետ:
(Մեակ) Գ. ՉԹԵՆԵ

ԻՏԵՎԻՆ ԵՄԻՍԿԸ

Հեռո՛ւն, ծովուն ծովուն կապոյտին
վրայ, աղուորիկ նաւակ մը կը նշմար-
ուի, որ գեղանի յաւերժանքի մը
պլանքն ու նազանքն ունի:
Անոր վերեւ Յոյսն իր ծիածանն է
հիւսեր:
Եւ կամքին հզօր շունչը կը քշէ
զայն գէպի լուսալուս ափեր:
...
Երազի աշխարհին մէջ — անդուգա-
կան վայր — անտառի ցնծութիւն մը
կայ հիմայ, կ'ըսեն:
Երջանկութեան չընաղ ոգին, Ան-
մահութեան փառանքի պարանքին պա-
տիւնները՝ փրկեն նուիրուած դրա-
սանքները կը նետէ վարը, խրախմբե-
րու յաւատարմի արժանապայտ շարունա-
նորուն շուրջը պարող պարմանի պարկե-
ներու զլուրը:
Մարտինի անտառակն եղբի աղ-
բերին առջևը, ծաղկազարդ նոսրէի մը
տակ, Աստուծոյ նստած իր թաց վարսերը
կը յարգալի:
Եւ ծովափին հրաշալիք ընծանոյ-
նէրը՝ դալիկով ու դալիկներով կը սպա-
սեն մէկուր, որ Տառապանքի Աշխար-
հէն պիտի քայն:
...
Կարապետ, որոնք կաթնաթոյր
շուշաններու պատրանքը կուտան ամէն
աչքի, յալիչապալուած՝ նաւակին ոսկի
ղեկին կառած մարդը կը դիտեն:
Հէ՛ք մարդ, կ'երթալ...
Եւ իր մեղու՛ մեղեդին կը խափանէ
ներգաշնակ երգը ալիքներուն:
«Մահէ՛, նաւակ, ու ասոր գիւս այն
տա՛ր աշխարհ, ուր իծերուն ժանիքնե-
րէն նեկտար կը ծորի, դառները գայի-
րուն կաթով կը սնանին, և Սէրը Ան-
մահութեան արգանդէն կը ծնի:
«Թո՛ղ աստուծոյ ցուղի պատուէ լա-
ղուաթ մակերեւոյթը անդունդին, փող-
փողուն կ'առնէր քառանկերը թրթռա-
նով, ու դու՛ն թո՛ղ, որպէսզի վրէժն
խակ հաճոյքին գիրգ գիրկը հասնի՛ք:
«Տա՛ր, նաւակ, այս աշխարհի կեղ-
ծիքն ու չարքէն ազատէ՛ զիս ա՛լ...»
Ու նաւակը կը սուրայ յար գէպի
ծիւղուն ծովուն ծիւղը ճիւղանի, ուրկէ
անդին աշխարհ մը կայ հողհիմայ:
Մուսա Լեւ, 8 Սեպտ. 915
Մ. ՏԵՐ ԴԱՍՏԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅՈՒՄԻ ՄԷՉ

(Սեփական ըրթակցութիւն)
Զորեպարի
Տեղական օտար ընտանիքներու օ-
ժանդակութեան ամէն կնքով զնաւա-
տելի դործը աւելի մղում անելու սկսաւ:
Բազմաթիւ ընտանիք զանի տիկիններն
ու օրիորդները ամէն օր կուգան աշխա-
տելու, տեղաւոյ Մամախուճի ժրջան
անդամահիններու կողմէն, բայց կը վախ-
նամ որ, եթէ՛ հազուադէպ և ուրիշ
նուէրներու ուղարկումները չլատան,
այս աղին տիկիններն ու օրիորդները
շատ քան մը պիտի չգտնեն ընելիք: Հայ
տիկիններն ու օրիորդներ, ձեր հոս գա-
լէն և այդ կերպով ձեր բերելիք աշխա-
տութեան բաժինէն յոյսերնիս կարե-
ցինք, բայց գոնէ փողոցէ փողոց, տունէ
տուն ինկէք և ձեր կարողութեան բարձ-
...
(*) Բօր-Սսիի կիլիկեցի փախսական-
ներն մեկնէ՛ ու կը դիմէ մեզ այս արձակ
ֆերուաւոր գոր գրած է եղիք Մուսա Լեւան
վրայ, այն պատճառով որ ամբողջ ժողովուրդը
անմիջապէս անկողնաւոր կ'ապաստէ մարտա-
նաւեր փոխադրելու...
Մեծ հիւսիսով աւելի զարմանք ու-
նիմք այս քաղաքի հանդիպ՝ որ կը հրա-
սարակենք ցոյց տալու համար թէ ինչպէս
կրնայ եղիք զերմանցի արտեսածին ծա-
ղիկ մընալ բուսիլ լեռան վրայ, եւ փողոցի
ծուխին մէջ... Բարեբախտաբար կ'իլլանմի
թէ անոնք հեղինակը, քննարկ չափ և աւելի
հրացանով ալ հարստաբեր գործածած է
Մուսա Լեւան վրայ, եւ անկա իր լուա-
ղոյն պատկանին...
Մ. Խ.

րազոյն չափովը հազուադէպ, նամանա-
ւանդ կրնարու և աղիկներու մասնա-
ւորապէս ճերմակեղէն հաւաքեցէք ու
հակերով ու անտուկներով լազարէթի
ու խառնուրդին փութացուցէք: Այս կեր-
պով միայն, ի տես օտարներու ցոյց
տուած համակրանքին ու եռանդին՝ մեր
շարագունած դէմքերը պիտի կրնան ի-
րենց ընական երեսկիթը վերադառնալ:
...
— Բեմքէն վերադարձիս, պանդուխ-
կը գտնեմ Գալիկէն Տեաքը Աղաւթան
և Գալիկէն՝ Գալի, Ժողովէն, ու Պ. Թոր-
գով Գալիկէն: Կարմիր խաչի վար-
չութեան գործադիր անդամներն են
այսինքն շատ յուսալից կը թուի կեն-
թաղեր որ անպատեհաւ որդի կարգադ-
րութիւններ պիտի ըլլան այս անգամ:
...
— Հիւսիսային թիւրք յայ կամ
այն պատեհաւով զգալի բարձրացում մը
կը ցուցնէ օրէ օր: Ուսուցիչներն չափ կեն-
սական է նաեւ ասոնց հազնիւթի ու
ծածկութիւնքի պարագան, հաւակներ թող
ծերեր կան, և պղտիկները մեծամաս-
նութիւն կը կազմեն: Կատարաւոր-
ութեան զրկուած վերմակները դժբաղա-
բար հիւսիսային համար են եղել միւ-
սայն: Ուրեմն հրամայական պէտք մը կը
դառնայ ասոնց վերմակ ձարելու գործը,
որուն համար ասանջորդարանը դիմու-
ներ կատարած է եղեր մէկ քանի տե-
ղեր ինչպէս ուրիշ տեղիքը բաժնէ, էր,
մեր ունեցած երկու վերմակներ մէկը ա-
նոնց պէտք է յատկացնենք:— Հիւսիսային
պահանջը կազմին վրայ աւելցան նաեւ
Գալիկէն Կարմիր խաչէն Պյոթ. Լ. Եմբը-
հիւսն և Պ. Փափաղեան:
Հիւսիսային
Երեկուրէն որոշուած էր բոլոր դեւ-
ղերու աշխարհները միացնելու, դա-
նաբաններու բաժնիւ, Այս բաժնաւոր
հետեւեալ արդիւնքը ցոյց տուաւ: Մա-
կապարտէլ Ա.՝ 259 մանչ, մանկապար-
տէլ Բ.՝ 101. Նախաթիւրան Ա.՝ 85,
նախաթիւրան Բ.՝ 61. Ընդամենը՝ 508
մանչ: Մտաւորական նոյնաբար մըն ալ
աղիկներու բաժնին մէջ պիտի ունե-
նանք: Առ այժմ, ոչ քարեխառնակ և
ոչ գիրք կայ, տղաքը բան մը ըրած
չունին: Զանաճացնելու համար երգի,
պատմութեան և մանկական խաղեր
ըրով պիտի զբաղեցնենք գիրքը, եղի-
տուի մէջ հայերէն գիրքի սով կայ, կը
հասկնանք, բայց արդեօք տեսարկ, քա-
րէտախառնակ ալ չկայ: Իրենց ձանձրու-
թիւնը զգալի ընել չտարու միջոցներ
կը խորհուրդ, մինչև սպասուած տեսու-
չին ժամանումը:— Հանկել փոփոխութիւն
մը ըրած ըլլալու համար, չոր արմաւ
բաժնի տունից այսօր բոլոր զպոսիկն
տղայ, Պրոփաները մանուշակ շատ դո-
նաւերն ու անոնց մէջ ինչ անուշիկներ
կան: Զոր արմաւը զրկող նուիրաւորն
անունը չեմ գիտեր, թէ և պարկ մը մի-
այն, բայց շատ յարգել անցաւ: Հողիկան
ինչ մեծ հաճոյք է խնդացնել և ուրա-
խացնել մեր կտրիճ եղբայրներուն հա-
րաղատ կորիւնները:
...
— Կատարութեան կողմէն յանձ-
նարարուած խոհանոցի կաթնաւորներն և
թէյն պղնձէ՛ աստիպներուն մինչև
ցարի երեսուն չեղելու մասամբ յուսանա-
տութեան կը մէջ մեղ, խնդրեցան այս-
քան աստեւ սպուրի կամ թէյի պէս տաք
հեղուկէ մը իսկ զրկուած մնալու տեսնե-
լով վերջապէս տալին անգամ ըլլալով
այսօր սպուր բաժնեւոր, ու չունի՛ ալ
համով սպուր մը: Այս առիթով հեղին-
Առաջնորդարանի ներկայացուցիչը չորս-
հալալութեան հետադիւր մը ուղղեց ու-
տելիքը բաժնին կաթնակերպիչ Մ. Զոն-
պլուրի որ քանի մը օրուան համար
Աղեւստիկան բաժնի մէջ կ'է:
...
— Տիւրք լուր մը պիտի ըլլայ,
եկմբ ընդհանուր կազմակերպող-հանձա-
րէն՝ Մէյքըր Բեքընի մեկնումը: Այս
պարտեւ ամէն ինչ կարգի դրաւ, իր
երես յան

